

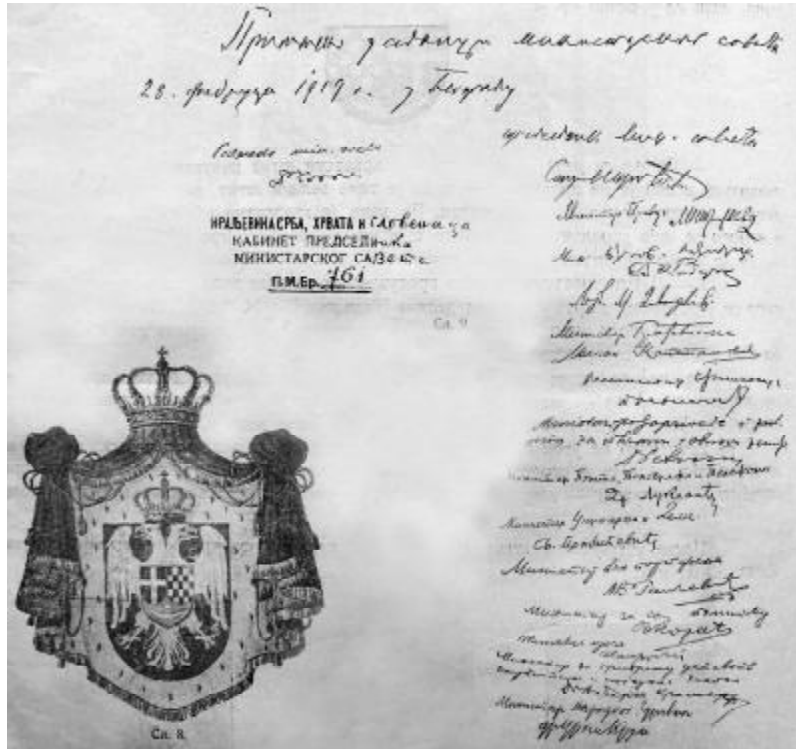
Сергій КОРОТКОВ (Київ)

Державна символіка Королівства сербів, хорватів та словенців – компроміс заради єднання

Наприкінці Першої світової війни на Балканах активізувалися об'єднавчі процеси. Значним стимулом до цього були геополітичні зміни під час війни. Послаблення і розпад імперії Габсбургів відкрили нові можливості для самостійного розвитку Хорватії та Словенії. Водночас вони потребували підтримки, зокрема військової, оскільки військові частини у армії Габсбургів, де служили слов'яни, після загальної поразки Четвертого союзу було розформовано. Крім того, прагнення Італії поширити свій вплив на Балкани було серйозною загрозою процесу об'єднання південнослов'янських народів.

Складною була ситуація у Сербії. Після військової поразки від Австро-Угорщини залишки сербської армії і уряд у вигнанні залишили Сербію і зупинилися на острові Корфу¹. Водночас сербські плани по об'єднанню балканських сербів під владою Карагеоргієвичів залишилися без змін. Ще 7 грудня 1914 року у місті Ніш було прийнято декларацію, відповідно до якої метою війни було звільнення поневолених сербів, хорватів і словенців².

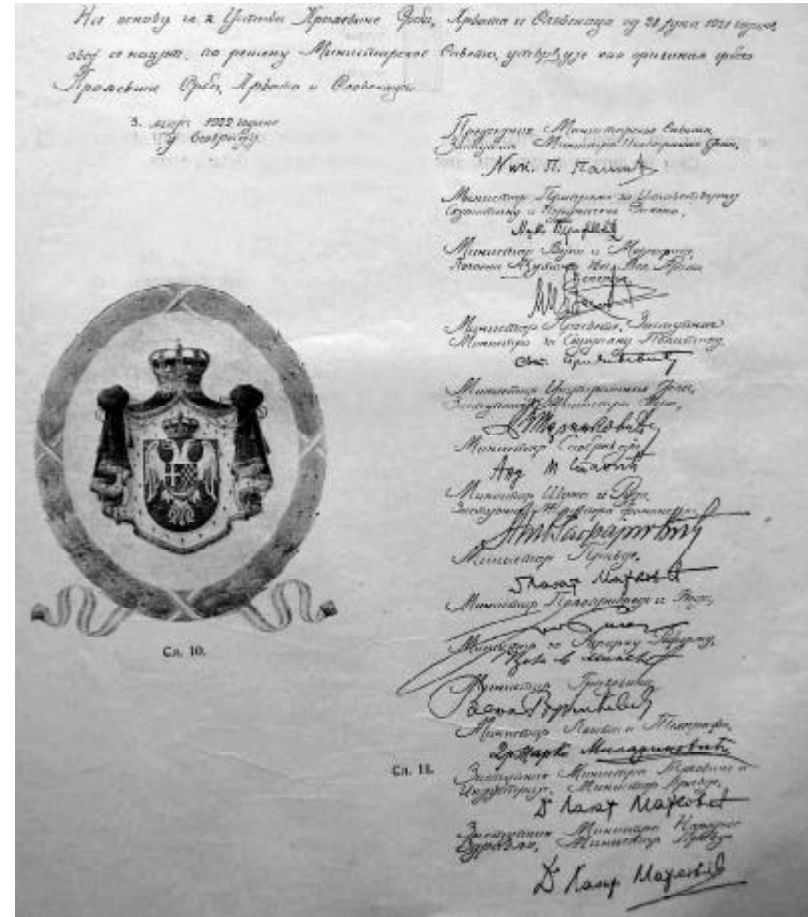
Лютнева революція у Росії позбавила Сербію російської підтримки на державному рівні і змусила шукати нових союзників. На острів Корфу для переговорів було запрошено представників Югославського комітету очолюваного Анте Трумбичем. Широке коло зв'язків із сербськими, хорватськими, австро-угорськими політиками, а також контакти з сербськими та хорватськими діаспорами у Європі та Америці, які підтримував Комітет, значно вплинуло на процес створення нової об'єднаної держави на Балканах.

20 липня 1917 року на Корфу було підписано Корфську декларацію, яка передбачала післявоєнне об'єднання південно-слов'янських земель, які знаходилися під владою Австро-Угорщини, із Сербією³.

У жовтні 1918 року у Загребі було створено Національну раду словенців, хорватів та сербів. За короткий час Рада поширила свій вплив на більшість національних територій Хорватії, Словенії, Боснії та Герцеговини.

До нової держави приєдналася і Чорногорія. Незважаючи на протидію Ніколи I Петровича-Негоша, рішенням Великої народної скупщини сербського народу у Чорногорії Чорногорія увійшла до складу Королівства сербів, хорватів та словенців, а Негошів було відсторонено від влади. У рішенні Народної скупщини про при-

єднання до Королівства від 13 листопада 1918 року підкреслюється близькість економічних і політичних інтересів Сербії та Чорногорії, а також мовну, релігійну і кровну близькість двох народів. У той же час Чорногорія не стала титульною нацією у новому державному утворенні і питання про нову державну символіку вирішувалося без урахування чорногорської символіки.

1 грудня 1918 року Делегація Національної ради прибула до Белграда з офіційною пропозицією про об'єднання Словенії

та Хорватії з Сербією. Тодішній регент князь Олександр прийняв цю пропозицію. Отже, дата 1 грудня 1918 року є офіційною датою створення Королівства сербів, хорватів та словенців⁴.

Нова багатонаціональна держава потребувала нової державної символіки. Оскільки нові символи мали відображати історичний розвиток титульних націй, необхідно було провести дослідження щодо історичної символіки сербів, хорватів та словенців. Крім того, значну увагу необхідно було приділяти достовірності

зображення з точки зору геральдики. Отже, розробники нових прапора, герба і гімну мали справді неординарне завдання.

Очевидним було те, що новий герб об'єднаної держави мав відображати сербську, хорватську і словенську символіку. За основу герба Королівства сербів, хорватів та словенців було прийнято герб Королівства Сербії, затверджений у 1882 році. Це двоголовий білий орел на червоному щиті з королівською короною. Над обома головами орла стоїть королівська корона, а під лапами – по одній золотій лілії. На грудях в орла – червоний щит⁵.

У правій верхній частині цього щита⁶ знаходиться герб Сербії – червоне поле, поділене білим хрестом на чотири частини, у кожній з яких знаходиться жовте (золоте) кресало. Поряд з ним у лівій верхній частині щита знаходиться хорватський герб – шахівниця з 25 червоних і білих полів, при цьому поле у верхньому лівому куті – червоного кольору. У гербі Королівства використовується саме такий варіант, хоча на деяких більш ранніх зображеннях цього герба шахівниця налічувала не 25, а 16 полів. Зокрема такі зображення зустрічаються у роботах Христофора Жефаровича XVII століття.

Певні труднощі виникли з гербом Словенії. Оскільки словенські землі до того часу не були об'єднані у єдину державу і не мали єдиного герба, довелося шукати компромісний варіант. У першому варіанті герба Королівства сербів, хорватів та словенців, затвердженому 28 лютого 1919 року, словенський герб, що був розташований на щиті під гербами Сербії та Хорватії, мав такий вигляд: на блакитному полі внизу по центру – білий півмісяць, над яким – золота п'ятикутна зірка. Це так звана «ілірійська» символіка. До цього часу серед дослідників тривають суперечки щодо походження цього символу.

За Відовданською конституцією від 28 червня 1921 року малий герб Королівства сербів, хорватів та словенців мав такий вигляд: білий двоголовий орел у польоті на червоному щиті. Над обома головами двоголового білого орла знаходиться корона Королівства. На грудях в орла знаходиться щит, на якому знаходяться герби: сербський – білий хрест на червоному полі із жовтими (золотими) кресалами у кожному куті; хорватський – щит

з двадцяти п'яти білих та червоних полів, які розташовано у шаховому порядку; словенський – на синьому полі три жовті шестикутні зірки, під якими білий півмісяць⁷.

Три жовті шестикутні зірки – це символ графів Цельських⁸, відомих на території Словенії у XIV–XV століттях. Цей символ більш точно відповідав словенцям як державотворчій нації. Його обрано не випадково, оскільки графи Цельські вписали одну зі славетних сторінок в історію словенських земель у XIV–XV столітті.

Одним з головних засобів закріплення влади графів Цельських були династичні шлюби. Так, перший Цельський граф Фрідріх мав двох синів – Ульріха і Германа. Герман одружився з дочкою боснійського бана Стефана II Котроманича, а син Ульріха Вілім став чоловіком Анни, доньки польського короля Казимира. Граф Герман II Цельський вже носив титули графа Цельського і Загорського, бана Далмації, Хорватії і Славонії. Ульріх II Цельський, маючи земельні володіння в Штірії, Карінтії та Країні, Угорщині і хорватської Славонії, носив титул бана Славонії, Хорватія і Далмації і вів активну боротьбу проти Яноша Хуньяді, що прагнув об'єднати угорські і хорватські землі для боротьби проти турок. Лише після того, як у 1456 році граф Ульріх Цельський був убитий прихильниками Яноша Хуньяді, Габсбурги змогли, нарешті, стати повновладними господарями всієї Штірії, Карінтії і Країни⁹.

Великий герб Королівства формувався додаванням до малого герба геральдичної королівської мантиї та корони.

Новий прапор Королівства сербів, хорватів та словенців створювався з розрахунком на те, щоб не повторити розташуванням кольорів сербського, хорватського або словенського триколових прапорів. Він являв з себе триколовий, який складався з трьох горизонтальних смуг, розташованих згори вниз наступним чином: синя, біла, червона. Кожна смуга займає одну третину прапора. Його ширина відносилася до його довжини як 2:3¹⁰.

Не менш оригінально було вирішено питання щодо того, яким мав бути державний гімн Королівства сербів, хорватів та словенців. Оскільки на той момент кожна з націй вже мала свій гімн (у Сербії – «Воће правде») – слова Йована Джорджевіча, музика Даворіна Йєнко,

у Хорватії – «Lijepa naša domovino» – слова Антуна Міхановича, музика Йосипа Рунянина, у Словенії – «Naprej zastava slave» з музикою Даворіна Єнко на слова Симона Єнко), у якості гімну Королівства виконували популярні (суміш) національних гімнів у такому порядку: куплет із сербського гімну, потім із хорватського, потім із словенського, потім знову із сербського.

Створення Королівства сербів, хорватів та словенців стало результатом компромісу між представниками вищезгаданих націй. Це у повній мірі відобразилося у державній символіці, в основу якої теж був покладений компроміс. Державний прапор, герб та гімн Королівства сербів, хорватів та словенців створені або з ухилом у повну нейтральність щодо згаданих країн (прапор), або з урахуванням історичної символіки усіх трьох народів (герб та гімн).

Державна символіка Королівства мала відображати єдність і рівноправність державотворчих націй. Незважаючи на внутрішні конфлікти і боротьбу за владу всередині держави Королівства сербів, хорватів та словенців проіснувало близько двадцяти років у міжвоєнний період і фактично припинило своє існування під час Другої світової війни.

¹ Славич Б. Історія Балкан. XX століття – Пер. з англ. Р. А. Семків. – К.: Свенас, 2004. – С. 185.

² Проглашење Краљевине Срба Хрвата и Словенаца 1918. – Београд, 1998. – С. 5.

³ Славич Б. Історія Балкан. XX століття – Пер. з англ. Р. А. Семків. – К.: Свенас, 2004. – С. 188.

⁴ Там само. – С. 190.

⁵ О грбу Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца // Службене новине Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. – број 229. – 14.10.1922.

⁶ У геральдиці позначення правої і лівої сторони щита визначається відносно носія щита. Тобто зображення, яке на малюнку знаходиться зліва, для щитоносця буде знаходитися справа, і позначатися «справа». Див. Ю.В. Арсеньєв. Геральдика – М., 2001. – С. 169.

⁷ Златко В. Младићевић. Симболе српске државности. Кратки историјски преглед хералдичког развоја у Срба. – Крагујевац, 1994. – С. 68.

⁸ <http://zeljko-heimer-fame.from.hr>

⁹ Enciklopedija Jugoslavije. k. 2. – Zagreb, 1956. – S. 349.

¹⁰ <http://zeljko-heimer-fame.from.hr>